

ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับสถานะผู้สร้างสรรค์ของผลงานที่สร้างโดยปัญญาประดิษฐ์ ในระบบกฎหมายลิขสิทธิ์ไทย*

LEGAL ISSUES CONCERNING THE AUTHORSHIP STATUS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE-GENERATED WORKS IN THAI COPYRIGHT SYSTEM

วารกรณ์ อัครลาภสกุล¹, โชต อัครลาภสกุล^{2*}, วัฒนา คณาวิทยา³
Waraporn Atsawalapsakun¹, Chot Atsawalapsakun^{2*}, Wattana Kanawittaya³

¹มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ อุดรดิตถ์ ประเทศไทย

¹Uttaradit Rajabhat University, Uttaradit, Thailand

²ศาลจังหวัดอุดรดิตถ์ อุดรดิตถ์ ประเทศไทย

²Uttaradit Provincial Court, Uttaradit, Thailand

³มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี สุราษฎร์ธานี ประเทศไทย

³Suratthani Rajabhat University, Suratthani, Thailand

*Corresponding author E-mail: chotatsawalapsakun@gmail.com

*Tel: 064-585-9914

บทคัดย่อ

การพัฒนาเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) โดยเฉพาะปัญญาประดิษฐ์เชิงกำเนิดได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญต่อกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานในยุคดิจิทัล เนื่องจากระบบปัญญาประดิษฐ์สามารถสร้างเนื้อหาในรูปแบบต่าง ๆ เช่น งานวรรณกรรม ศิลปกรรม ดนตรี และสื่อดิจิทัลได้โดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้ของเครื่องและการประมวลผลข้อมูลขนาดใหญ่ ความสามารถดังกล่าวทำให้เกิดประเด็นปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการกำหนดสถานะของ “ผู้สร้างสรรค์” ในผลงานที่สร้างโดยปัญญาประดิษฐ์ ซึ่งเป็นหลักการสำคัญของระบบกฎหมายลิขสิทธิ์ บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับสถานะผู้สร้างสรรค์ของผลงานที่สร้างโดยปัญญาประดิษฐ์ในระบบกฎหมายลิขสิทธิ์ไทย พร้อมทั้งวิเคราะห์ข้อจำกัดของกฎหมายและเสนอแนวทางพัฒนาให้สอดคล้องกับเทคโนโลยี พบว่า พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ตั้งอยู่บนสมมติฐานว่าการสร้างสรรค์เป็นกิจกรรมของมนุษย์ โดยมาตรา 4 กำหนดให้ “ผู้สร้างสรรค์” เป็นผู้ก่อให้เกิดงาน และมาตรา 8 กำหนดให้ผู้สร้างสรรค์เป็นผู้มีลิขสิทธิ์ อย่างไรก็ตาม บทบัญญัติดังกล่าวไม่สามารถรองรับผลงานที่สร้างโดยปัญญาประดิษฐ์ได้อย่างชัดเจน เนื่องจากปัญญาประดิษฐ์มิใช่บุคคลตามกฎหมาย ขณะที่บุคคลที่เกี่ยวข้อง เช่น ผู้พัฒนา หรือผู้ใช้ระบบ อาจมิได้มีบทบาทเป็นผู้สร้างสรรค์โดยตรง ความไม่ชัดเจนดังกล่าวก่อให้เกิดปัญหาในการกำหนดสถานะผู้สร้างสรรค์ การได้มาซึ่งลิขสิทธิ์ตามมาตรา 8 การใช้สิทธิทางศีลธรรมซึ่งผูกพันกับบุคคล และความเสี่ยงจากการใช้ข้อมูลที่มีลิขสิทธิ์ในการฝึกอบรม อันสะท้อนถึงช่องว่างทางกฎหมายในระบบลิขสิทธิ์ไทย จึงขอเสนอแนะว่า 1) ควรกำหนดหลักเกณฑ์ในการระบุผู้มีสิทธิในผลงานที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการของปัญญาประดิษฐ์ 2) ควรปรับปรุงมาตรา 4 และมาตรา 8 ให้รองรับรูปแบบการสร้างสรรค์ใหม่ และ 3) ควรกำหนดกลไกคุ้มครองเฉพาะสำหรับผลงานที่สร้างโดยปัญญาประดิษฐ์ เพื่อส่งเสริมความชัดเจนทางกฎหมายและการพัฒนานวัตกรรม

คำสำคัญ: ปัญญาประดิษฐ์, ผู้สร้างสรรค์, ลิขสิทธิ์, ผลงานที่สร้างโดยปัญญาประดิษฐ์, กฎหมายลิขสิทธิ์ไทย

Abstract

The development of artificial intelligence (AI), particularly generative AI, has brought about significant changes to the creative process in the digital age. This is because AI systems are capable of producing content in various forms such as literature, visual arts, music, and digital media by leveraging machine learning processes and large-scale data processing. This capability results in legal issues concerning the determination of the status of the “author” in works created by artificial intelligence, which is a fundamental principle of copyright law. This article aims to examine the legal issues concerning the status of the author of works created by artificial intelligence under the Thai copyright law system, as well as to analyze the limitations of the law and propose approaches for its development in alignment with technological advancements. According to the study, the Copyright Act B.E. 2537 assumes that creation is a human activity. Section 4 defines an “author” as the person who creates the work, while Section 8 provides that the author is the copyright owner. However, such provisions do not clearly accommodate works created by artificial intelligence, as AI is not a legal person. Meanwhile, related parties such as developers or users of the system may not have a direct role as the creator. This lack of clarity gives rise to issues in determining authorship, acquiring copyright under Section 8, exercising moral rights inherently tied to a natural person, and having the risks associated with the use of copyrighted data in training AI systems. These issues reflect existing legal gaps within the Thai copyright system. Therefore, the researcher would like to proposed that: 1) clear criteria should be established to identify the rights holder in works involving artificial intelligence processes; 2) Sections 4 and 8 should be amended to accommodate new forms of creation; and 3) specific protection mechanisms should be introduced for AI-generated works in order to promote legal certainty and foster innovation.

Keywords: Artificial Intelligence, Authorship, Copyright, Artificial Intelligence-Generated Works, Thai Copyright Law

บทนำ

การพัฒนาเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาได้ส่งผลกระทบต่ออย่างมีนัยสำคัญต่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และระบบกฎหมายในหลายประเทศทั่วโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของเศรษฐกิจดิจิทัลและอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ (creative industries) ซึ่งเทคโนโลยีดิจิทัลได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการผลิต เผยแพร่ และใช้ประโยชน์จากผลงานทางสติปัญญา เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์จึงถูกนำมาใช้ในกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างกว้างขวาง ไม่ว่าจะเป็นการวิเคราะห์ข้อมูล การพยากรณ์แนวโน้ม การแปลภาษา การวินิจฉัยทางการแพทย์ ตลอดจนการสร้างสรรค์ผลงานในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งเดิมที่ถือเป็นกิจกรรมที่ต้องอาศัยความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ (World Intellectual Property Organization (WIPO), 2019) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การพัฒนาเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เชิงกำเนิด (Generative Artificial Intelligence) ได้ทำให้ระบบคอมพิวเตอร์สามารถสร้างเนื้อหาใหม่ได้อย่างอัตโนมัติ เช่น การสร้างบทความ งานวรรณกรรม ภาพศิลปะ ดนตรี วิดีโอ หรือเนื้อหาดิจิทัลในรูปแบบต่าง ๆ เทคโนโลยีดังกล่าวทำงานโดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้ของเครื่อง (Machine Learning) และการประมวลผลข้อมูลจำนวนมาก (Big Data) ซึ่งทำให้ระบบสามารถเรียนรู้รูปแบบของข้อมูล วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของข้อมูล และสร้างเนื้อหาใหม่ที่มีลักษณะ

คล้ายคลึงกับผลงานที่มนุษย์สร้างขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Abbott, R., 2020) การพัฒนาเทคโนโลยีในลักษณะนี้ทำให้บทบาทของปัญญาประดิษฐ์มีได้จำกัดอยู่เพียงการทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสนับสนุนการทำงานของมนุษย์เท่านั้น แต่ยังมีบทบาทสำคัญในการสร้างสรรค์เนื้อหาและผลงานที่มีลักษณะเชิงสร้างสรรค์ในระดับหนึ่งซึ่งก่อให้เกิดคำถามสำคัญในทางกฎหมายเกี่ยวกับสถานะของผลงานและสิทธิของผู้ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างสรรค์ดังกล่าว (Ginsburg, J. C. & Budiardjo, L. A. , 2019) แต่ยังสามารถมีบทบาทในการสร้างสรรค์ผลงานที่มีลักษณะเชิงสร้างสรรค์ได้ด้วยตนเองในระดับหนึ่ง ความสามารถดังกล่าวของปัญญาประดิษฐ์ได้ก่อให้เกิดความท้าทายต่อระบบกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา โดยเฉพาะกฎหมายลิขสิทธิ์ ซึ่งโดยหลักการดั้งเดิมของกฎหมายลิขสิทธิ์ถือว่าการสร้างสรรค์ผลงานเป็นกิจกรรมที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ และผู้สร้างสรรค์ย่อมเป็นบุคคลผู้มีสิทธิในผลงานที่ตนได้สร้างขึ้น อย่างไรก็ตาม เมื่อเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์สามารถสร้างผลงานได้โดยอัตโนมัติหรือกึ่งอัตโนมัติ จึงทำให้เกิดคำถามสำคัญในทางกฎหมายว่า ผลงานที่สร้างขึ้นโดยระบบปัญญาประดิษฐ์จะถือเป็น “งานอันมีลิขสิทธิ์” ตามกฎหมายหรือไม่ และหากผลงานดังกล่าวได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายลิขสิทธิ์แล้ว บุคคลใดควรได้รับการยอมรับในฐานะ “ผู้สร้างสรรค์” ของผลงานนั้น (กิตสุรณ สังขสุวรรณ, 2567)

โดยหลักการพื้นฐานของกฎหมายลิขสิทธิ์ การคุ้มครองลิขสิทธิ์มีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองผลผลิตทางสติปัญญาของมนุษย์ และส่งเสริมการสร้างสรรค์ผลงานทางวรรณกรรม ศิลปกรรม และวิทยาการในสังคม ระบบกฎหมายลิขสิทธิ์ในหลายประเทศจึงตั้งอยู่บนแนวคิดพื้นฐานที่ว่า “ผู้สร้างสรรค์” ต้องเป็นบุคคลธรรมดาที่ใช้ความคิดริเริ่มและความพยายามทางปัญญาในการสร้างผลงานขึ้น (ศุภชัย ตั้งวงศ์ศิริ, 2564) อย่างไรก็ตาม เมื่อเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์มีความสามารถในการสร้างเนื้อหาและผลงานในลักษณะต่าง ๆ ได้โดยอัตโนมัติหรือกึ่งอัตโนมัติ แนวคิดดั้งเดิมเกี่ยวกับสถานะของ “ผู้สร้างสรรค์” ภายใต้กฎหมายลิขสิทธิ์จึงเริ่มเผชิญกับความท้าทายในเชิงทฤษฎีและเชิงกฎหมาย เนื่องจากระบบกฎหมายลิขสิทธิ์ในหลายประเทศถูกพัฒนาขึ้นภายใต้สมมติฐานว่าผลงานสร้างสรรค์ต้องเกิดจากกิจกรรมทางสติปัญญาของมนุษย์ เมื่อปัญญาประดิษฐ์ถูกนำมาใช้ในการสร้างสรรค์งานอันมีลิขสิทธิ์ จึงก่อให้เกิดคำถามสำคัญว่าปัญญาประดิษฐ์สามารถมีสถานะเป็นผู้สร้างสรรค์ได้หรือไม่ และผลงานที่เกิดจากระบบการทำงานของระบบปัญญาประดิษฐ์จะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายลิขสิทธิ์อย่างไร ประเด็นดังกล่าวจึงกลายเป็นหัวข้อสำคัญที่ได้รับการศึกษาและอภิปรายอย่างกว้างขวางในทางวิชาการและทางกฎหมายในหลายประเทศ (เจริญเดช ขุนทอง, 2566)

สำหรับประเทศไทย แม้ว่าพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 จะกำหนดให้ผู้สร้างสรรค์เป็นผู้มีลิขสิทธิ์ในงานที่ตนได้สร้างขึ้น แต่กฎหมายดังกล่าวมิได้มีบทบัญญัติที่กล่าวถึงผลงานที่สร้างโดยปัญญาประดิษฐ์โดยตรง ส่งผลให้เกิดปัญหาทางกฎหมายหลายประการ เช่น ปัญหาการกำหนดสถานะผู้สร้างสรรค์ ปัญหาการได้มาซึ่งลิขสิทธิ์ ตลอดจนปัญหาการกำหนดสิทธิของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานด้วยปัญญาประดิษฐ์ (เจริญเดช ขุนทอง, 2566) นอกจากนี้ การนำปัญญาประดิษฐ์มาใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานยังมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในภาคธุรกิจและอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ ซึ่งอาจทำให้ประเด็นปัญหาดังกล่าวเกิดขึ้นในทางปฏิบัติในอนาคตอันใกล้ (กิตสุรณ สังขสุวรรณ, 2567)

ด้วยเหตุนี้ การศึกษาปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับสถานะผู้สร้างสรรค์ของผลงานที่สร้างโดยปัญญาประดิษฐ์ในระบบกฎหมายลิขสิทธิ์ไทยจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากเกี่ยวข้องกับการกำหนดสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา การคุ้มครองผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการสร้างสรรค์ผลงาน ตลอดจนการพัฒนากฎหมายลิขสิทธิ์ให้สอดคล้องกับพัฒนาการของเทคโนโลยีดิจิทัล บทความวิชาการนี้จึงมุ่งศึกษาปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับสถานะผู้สร้างสรรค์ของผลงานที่สร้างโดยปัญญาประดิษฐ์ วิเคราะห์ข้อจำกัดของกรอบกฎหมายลิขสิทธิ์ไทยในปัจจุบัน และเสนอแนวทางเชิงหลักการเพื่อพัฒนากฎหมายลิขสิทธิ์ไทยให้สามารถรองรับการสร้างสรรค์ผลงานโดยปัญญาประดิษฐ์ได้อย่างเหมาะสมในอนาคต

แนวคิดและหลักกฎหมายว่าด้วยผู้สร้างสรรค์ในกฎหมายลิขสิทธิ์

แนวคิดเรื่อง “ผู้สร้างสรรค์” (Author) ถือเป็นหลักการพื้นฐานที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งของระบบกฎหมายลิขสิทธิ์ เนื่องจากสถานะของผู้สร้างสรรค์เป็นจุดเริ่มต้นของการได้มาซึ่งลิขสิทธิ์และเป็นตัวกำหนดสิทธิทางกฎหมายที่เกิดขึ้นในงานสร้างสรรค์นั้น โดยทั่วไปกฎหมายลิขสิทธิ์ถือว่าผู้สร้างสรรค์คือบุคคลผู้ก่อให้เกิดงานสร้างสรรค์ผ่านการแสดงออกทางความคิดสร้างสรรค์ของตนเอง และผู้สร้างสรรค์ย่อมเป็นผู้มีสิทธิในงานที่ตนได้สร้างขึ้น เว้นแต่จะมีกฎหมายบัญญัติเป็นอย่างอื่น (สุธรรม อยู่ในธรรม, 2561)

ในเชิงทฤษฎี แนวคิดเกี่ยวกับผู้สร้างสรรค์ในกฎหมายลิขสิทธิ์ได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีสำคัญหลายประการ โดยเฉพาะ ทฤษฎีแรงงาน (Labour Theory) ซึ่งมีรากฐานมาจากแนวคิดของ จอห์น ล็อก (John Locke) ที่อธิบายว่า บุคคลควรมีสิทธิในผลผลิตที่เกิดจากแรงงานและความพยายามของตน เนื่องจากเมื่อบุคคลได้ใช้แรงงานของตนผสมผสานกับทรัพยากรหรือสิ่งที่มีอยู่เดิม ย่อมก่อให้เกิดสิทธิในผลผลิตดังกล่าว แนวคิดดังกล่าวจึงถูกนำมาประยุกต์ใช้ในกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา โดยเฉพาะกฎหมายลิขสิทธิ์ เพื่ออธิบายว่าการสร้างสรรค์ผลงานทางวรรณกรรม ศิลปกรรม หรือวิทยาการเป็นผลจากการใช้แรงงานทางปัญญาและความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ ซึ่งสมควรได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย (ศุภชัย ตั้งวงศ์ศิริ, 2564); (สุธรรม อยู่ในธรรม, 2561)

นอกจากนี้ กฎหมายลิขสิทธิ์ยังได้รับอิทธิพลจาก ทฤษฎีบุคลิกภาพ (Personality Theory) ซึ่งมีรากฐานมาจากแนวคิดของนักปรัชญา เช่น อิมมานูเอล คานท์ และเกออร์ก วิลเฮล์ม เฮเกิล โดยทฤษฎีดังกล่าวมองว่า ผลงานสร้างสรรค์เป็นการสะท้อนตัวตน ความคิด และบุคลิกภาพของผู้สร้างสรรค์ เนื่องจากผลงานเป็นผลจากการแสดงออกทางสติปัญญาและความคิดสร้างสรรค์ของบุคคล ดังนั้น ผู้สร้างสรรค์จึงควรมีสิทธิในการควบคุมผลงานของตน ไม่เพียงในด้านผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังรวมถึงสิทธิที่เกี่ยวข้องกับบุคลิกภาพของผู้สร้างสรรค์ หรือที่เรียกว่า สิทธิทางศีลธรรม (Moral Rights) เช่น สิทธิในการแสดงตนว่าเป็นผู้สร้างสรรค์ และสิทธิในการคัดค้านการดัดแปลงหรือบิดเบือนผลงานที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อชื่อเสียงหรือเกียรติคุณของตน แนวคิดดังกล่าวจึงเป็นพื้นฐานสำคัญของระบบกฎหมายลิขสิทธิ์ โดยเฉพาะในประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายซีวิลลอว์ ซึ่งให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างผลงานสร้างสรรค์กับบุคลิกภาพของผู้สร้างสรรค์ (ศุภชัย ตั้งวงศ์ศิริ, 2564); (สุธรรม อยู่ในธรรม, 2561)

ในระดับกฎหมายต่างประเทศ ประเด็นเกี่ยวกับสถานะของ “ผู้สร้างสรรค์” ในผลงานที่สร้างโดยปัญญาประดิษฐ์ได้รับความสนใจและมีการพัฒนาในเชิงกฎหมายอย่างต่อเนื่อง โดยแต่ละประเทศได้กำหนดแนวทางที่แตกต่างกันตามพื้นฐานแนวคิดของระบบกฎหมายของตน สำหรับสหราชอาณาจักร กฎหมายลิขสิทธิ์ได้แสดงให้เห็นถึงแนวทางที่มีความยืดหยุ่น โดยกำหนดให้ในกรณีของงานที่สร้างโดยคอมพิวเตอร์ บุคคลที่มีบทบาทในการจัดเตรียมกระบวนการที่จำเป็นต่อการก่อให้เกิดผลงานสามารถได้รับการยอมรับเป็น “ผู้สร้างสรรค์” ได้ แนวทางดังกล่าวสะท้อนการยอมรับผู้สร้างสรรค์ในลักษณะนิติสมมติ ซึ่งมีได้ผูกติดอยู่กับการใช้ความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์โดยตรง แต่ให้ความสำคัญกับบทบาทในการทำให้ผลงานเกิดขึ้นในเชิงโครงสร้างและเชิงเทคนิค ในทางตรงกันข้าม ระบบกฎหมายลิขสิทธิ์ของสหรัฐอเมริกายังคงยึดถือหลักการว่าผู้สร้างสรรค์ต้องเป็นมนุษย์ โดยตีความว่าการคุ้มครองลิขสิทธิ์จะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อผลงานนั้นเป็นผลจากความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์เท่านั้น แม้บทบัญญัติของกฎหมายจะได้บัญญัติถ้อยคำดังกล่าวไว้อย่างชัดเจน แต่แนวการตีความในทางกฎหมายได้พัฒนาไปในทิศทางที่ให้ความสำคัญกับ “human authorship” อย่างเคร่งครัด ส่งผลให้ผลงานที่เกิดจากปัญญาประดิษฐ์โดยปราศจากการมีส่วนร่วมของมนุษย์ในระดับที่มีนัยสำคัญยังไม่อาจได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายลิขสิทธิ์นอกจากนี้ แนวทางการตีความและการปฏิบัติในระบบกฎหมายลิขสิทธิ์ยังสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่าการให้ความสำคัญคุ้มครองผลงานยังคงยึดโยงอยู่กับการมีส่วนร่วมของมนุษย์เป็นสำคัญ กล่าวคือ ผลงานที่เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติจากกระบวนการของปัญญาประดิษฐ์ โดยปราศจากการมีส่วนร่วมของมนุษย์ในระดับที่มีนัยสำคัญ มักไม่อยู่ในขอบเขตของการคุ้มครองตามกฎหมายลิขสิทธิ์ แนวคิดดังกล่าวตอกย้ำหลักการพื้นฐานของ

กฎหมายลิขสิทธิ์ที่ให้ความสำคัญกับความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ และสะท้อนถึงข้อจำกัดของกรอบกฎหมาย ปัจจุบันในการรองรับรูปแบบการสร้างสรรค์ที่เกิดจากเทคโนโลยีสมัยใหม่ สำหรับประเทศออสเตรเลีย แนวทางของกฎหมายลิขสิทธิ์มีลักษณะสอดคล้องกับสหรัฐอเมริกา โดยยังคงยึดหลักการคุ้มครองลิขสิทธิ์ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความคิดสร้างสรรค์ที่เกิดจากมนุษย์ กล่าวคือ ผลงานที่จะได้รับความคุ้มครองจำเป็นต้องเป็นผลจากความพยายามทางปัญญาที่เป็นอิสระ มิใช่เพียงผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติจากกระบวนการของระบบเทคโนโลยี แนวคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าระบบกฎหมายออสเตรเลียยังคงยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลางในการกำหนดสถานะของผู้สร้างสรรค์ โดยการได้รับความคุ้มครองลิขสิทธิ์ต้องอาศัยความคิดสร้างสรรค์ที่เกิดจากมนุษย์เป็นสำคัญ มิใช่เพียงผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการอัตโนมัติของเทคโนโลยี แนวทางนี้จึงมีลักษณะจำกัดการยอมรับผลงานที่เกิดจากปัญญาประดิษฐ์โดยปราศจากการมีส่วนร่วมของมนุษย์อย่างมีนัยสำคัญ ทั้งนี้ แนวการวินิจฉัยของศาลในคดี Telstra Corporation Ltd v Phone Directories Company Pty Ltd ยังได้ตอกย้ำหลักการดังกล่าว โดยชี้ให้เห็นว่าการคุ้มครองลิขสิทธิ์ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความพยายามทางปัญญาที่เป็นอิสระของมนุษย์ ซึ่งยังสะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดของกรอบกฎหมายลิขสิทธิ์ในการรองรับรูปแบบการสร้างสรรค์ที่เกิดจากปัญญาประดิษฐ์ในปัจจุบัน

สำหรับกฎหมายไทย แนวคิดเกี่ยวกับผู้สร้างสรรค์ได้รับการบัญญัติไว้ใน พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 โดยมาตรา 4 กำหนดความหมายของ “ผู้สร้างสรรค์” ว่าเป็นผู้ทำหรือผู้ก่อให้เกิดงานสร้างสรรค์ และมาตรา 8 บัญญัติให้ผู้สร้างสรรค์เป็นผู้มีสิทธิในงานที่ตนได้สร้างขึ้น หลักการดังกล่าวสะท้อนแนวคิดพื้นฐานของกฎหมายลิขสิทธิ์ที่ถือว่าผู้สร้างสรรค์เป็นศูนย์กลางของระบบสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา (ศุภชัย ตั้งวงศ์ศิริ, 2564)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่ากฎหมายลิขสิทธิ์จะยึดถือหลักการว่าผู้สร้างสรรค์เป็นผู้มีสิทธิในงานที่ตนสร้างขึ้น แต่กฎหมายก็ได้กำหนดข้อยกเว้นบางประการ เช่น กรณีงานที่สร้างขึ้นในฐานะลูกจ้าง หรือกรณีงานที่สร้างขึ้นตามสัญญาจ้างทำของ ซึ่งกฎหมายอาจกำหนดให้สิทธิในงานดังกล่าวตกเป็นของนายจ้างหรือผู้ว่าจ้าง เว้นแต่จะมีข้อตกลงเป็นอย่างอื่น หลักการดังกล่าวสะท้อนความพยายามของกฎหมายในการสร้างความสมดุลระหว่างการคุ้มครองผู้สร้างสรรค์กับความเป็นธรรมในความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและสังคม (สุธรรม อยู่ในธรรม, 2561) นอกจากนี้ กฎหมายลิขสิทธิ์ยังให้ความสำคัญกับ สิทธิทางศีลธรรมของผู้สร้างสรรค์ (Moral Rights) ซึ่งเป็นสิทธิที่มีลักษณะเฉพาะแตกต่างจากสิทธิทางเศรษฐกิจ โดยผู้สร้างสรรค์มีสิทธิในการแสดงตนว่าเป็นผู้สร้างสรรค์ของผลงาน และมีสิทธิที่จะคัดค้านการบิดเบือน ตัดทอน หรือดัดแปลงผลงานในลักษณะที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อชื่อเสียงหรือเกียรติคุณของตน สิทธิทางศีลธรรมดังกล่าวสะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างผลงานสร้างสรรค์กับบุคลิกภาพของผู้สร้างสรรค์ ซึ่งกฎหมายลิขสิทธิ์ให้ความสำคัญกับการคุ้มครองสิทธิของผู้สร้างสรรค์ในฐานะผู้มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับผลงานที่ตนได้สร้างขึ้น (ศุภชัย ตั้งวงศ์ศิริ, 2564)

อย่างไรก็ตาม เมื่อเทคโนโลยีดิจิทัลและปัญญาประดิษฐ์เริ่มมีบทบาทสำคัญในการสร้างสรรค์ผลงาน แนวคิดดั้งเดิมเกี่ยวกับผู้สร้างสรรค์ในกฎหมายลิขสิทธิ์ซึ่งตั้งอยู่บนสมมติฐานว่าผลงานต้องเกิดจากความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์จึงเริ่มถูกตั้งคำถามมากขึ้น เนื่องจากระบบปัญญาประดิษฐ์สามารถประมวลผลข้อมูลจำนวนมากและสร้างเนื้อหาที่มีลักษณะสร้างสรรค์ได้โดยอัตโนมัติหรือกึ่งอัตโนมัติ สถานการณ์ดังกล่าวก่อให้เกิดปัญหาสำคัญในทางกฎหมายว่า ในกรณีที่ผลงานเกิดจากกระบวนการทำงานของระบบปัญญาประดิษฐ์ บุคคลใดควรได้รับการยอมรับในฐานะผู้สร้างสรรค์ของผลงานนั้น ไม่ว่าจะเป็นผู้พัฒนาระบบปัญญาประดิษฐ์ ผู้ใช้ระบบ หรือบุคคลที่กำหนดข้อมูลหรือคำสั่งให้แก่ระบบ ปัญหาดังกล่าวจึงกลายเป็นประเด็นสำคัญที่ได้รับการอภิปรายอย่างกว้างขวางในทางวิชาการเกี่ยวกับกฎหมายลิขสิทธิ์ในยุคดิจิทัล (กิตสุรณ สังขสุวรรณ, 2567); (เจริญเดช ขุนทอง, 2566) ข้อถกเถียงดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า แนวคิดเกี่ยวกับผู้สร้างสรรค์ในกฎหมายลิขสิทธิ์กำลังเผชิญกับความท้าทายจากพัฒนาการของเทคโนโลยีสมัยใหม่ และจำเป็นต้องมีการศึกษาและพัฒนาหลักเกณฑ์ทางกฎหมายให้สอดคล้องกับรูปแบบการสร้างสรรค์ผลงานในยุคดิจิทัล ทั้งนี้ เพื่อให้ระบบกฎหมายลิขสิทธิ์ยังคงสามารถทำหน้าที่

คุ้มครองสิทธิของผู้สร้างสรรค์ ส่งเสริมการสร้างสรรค และสนับสนุนการพัฒนานวัตกรรมของสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กรอบกฎหมายลิขสิทธิ์ไทยเกี่ยวกับสถานะผู้สร้างสรรค์

กฎหมายลิขสิทธิ์ของประเทศไทยมีโครงสร้างพื้นฐานที่กำหนดสถานะของ “ผู้สร้างสรรค์” (author) ไว้อย่างชัดเจน เนื่องจากสถานะของผู้สร้างสรรค์ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญของระบบกฎหมายลิขสิทธิ์ ทั้งในด้านการได้มาซึ่งสิทธิในผลงานสร้างสรรค์ การกำหนดขอบเขตของสิทธิทางกฎหมาย ตลอดจนการกำหนดบุคคลผู้มีสิทธิในการใช้ประโยชน์จากผลงานดังกล่าว โดยหลักการพื้นฐานของกฎหมายลิขสิทธิ์ถือว่า ผู้สร้างสรรค์เป็นบุคคลผู้ใช้ความคิดริเริ่มและความพยายามทางปัญญาในการก่อให้เกิดผลงานสร้างสรรค์ และบุคคลดังกล่าวย่อมเป็นผู้มีสิทธิในผลงานที่ตนได้สร้างขึ้น เว้นแต่กฎหมายจะบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น กรอบกฎหมายลิขสิทธิ์ของประเทศไทยปรากฏอยู่ในพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 และกฎหมายที่แก้ไขเพิ่มเติม ซึ่งเป็นกฎหมายหลักในการกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการคุ้มครองผลงานสร้างสรรค์ โดยกฎหมายดังกล่าวได้กำหนดนิยามของ “ผู้สร้างสรรค์” ไว้ในมาตรา 4 ซึ่งอยู่ในหมวดบททั่วไป และกำหนดหลักการได้มาซึ่งลิขสิทธิ์ไว้ในมาตรา 8 ซึ่งอยู่ในหมวด 2 ว่าด้วยลิขสิทธิ์ โดยบัญญัติให้ผู้สร้างสรรค์เป็นผู้มีลิขสิทธิ์ในงานที่ตนได้สร้างขึ้น

นอกจากนี้ กฎหมายยังได้กำหนดสิทธิของเจ้าของลิขสิทธิ์ในหมวด 3 ว่าด้วยสิทธิของเจ้าของลิขสิทธิ์ครอบคลุมทั้งสิทธิทางเศรษฐกิจ เช่น การทำซ้ำ ดัดแปลง และเผยแพร่ต่อสาธารณชน ตลอดจนสิทธิทางศีลธรรมของผู้สร้างสรรค์ซึ่งมีลักษณะผูกพันกับตัวบุคคล รวมทั้งได้กำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการโอนลิขสิทธิ์และการอนุญาตให้ใช้สิทธิในหมวด 4 ในส่วนของการคุ้มครองสิทธิ กฎหมายยังได้กำหนดมาตรการทางแพ่งและทางอาญาเพื่อป้องกันและปราบปรามการละเมิดลิขสิทธิ์ไว้ในหมวด 6 ว่าด้วยการละเมิดลิขสิทธิ์ และหมวด 7 ว่าด้วยบทกำหนดโทษ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงโครงสร้างกฎหมายที่ครอบคลุมทั้งการกำหนดสิทธิและการคุ้มครองสิทธิของผู้สร้างสรรค์อย่างเป็นระบบ รวมถึงบทกำหนดโทษทางแพ่งและทางอาญาเพื่อคุ้มครองสิทธิของเจ้าของลิขสิทธิ์อย่างเป็นระบบ ในเชิงโครงสร้าง กฎหมายลิขสิทธิ์ไทยได้กำหนดให้สถานะของผู้สร้างสรรค์เป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา กล่าวคือ เมื่อมีการสร้างสรรค์ผลงานที่เข้าข่ายเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ตามที่กฎหมายกำหนด ลิขสิทธิ์ย่อมเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติแก่ผู้สร้างสรรค์โดยไม่จำเป็นต้องมีการจดทะเบียน ทั้งนี้ หลักการดังกล่าวสอดคล้องกับหลักการของกฎหมายลิขสิทธิ์ในระดับสากล โดยเฉพาะหลักการตามอนุสัญญาเบิร์นเพื่อการคุ้มครองงานวรรณกรรมและศิลปกรรม (Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works) ซึ่งกำหนดให้การคุ้มครองลิขสิทธิ์เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติเมื่อมีการสร้างสรรค์ผลงานโดยไม่ต้องผ่านพิธีการทางทะเบียน นอกจากนี้ กฎหมายลิขสิทธิ์ไทยยังได้กำหนดขอบเขตของงานอันมีลิขสิทธิ์ไว้อย่างครอบคลุม โดยบัญญัติไว้ในมาตรา 6 แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ซึ่งอยู่ในหมวด 2 ว่าด้วยลิขสิทธิ์ โดยครอบคลุมงานหลายประเภท เช่น งานวรรณกรรม งานนาฏกรรม งานศิลปกรรม งานดนตรีกรรม งานโสตทัศนวัสดุ งานภาพยนตร์ งานบันทึกเสียง งานแพร่เสียงแพร่ภาพ ตลอดจนงานโปรแกรมคอมพิวเตอร์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามของกฎหมายในการคุ้มครองผลงานสร้างสรรค์ในหลากหลายรูปแบบที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ อย่างไรก็ตาม แม้ว่ากฎหมายลิขสิทธิ์ไทยจะมีโครงสร้างที่ชัดเจนเกี่ยวกับสถานะของผู้สร้างสรรค์และการได้มาซึ่งลิขสิทธิ์ แต่บทบัญญัติของกฎหมายดังกล่าวยังคงตั้งอยู่บนสมมติฐานสำคัญว่าผู้สร้างสรรค์ต้องเป็นมนุษย์ผู้ใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการสร้างผลงาน ซึ่งทำให้เกิดประเด็นปัญหาทางกฎหมายเมื่อเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เข้ามามีบทบาทในการสร้างสรรค์ผลงานในยุคดิจิทัลในปัจจุบัน

ประการแรก กฎหมายลิขสิทธิ์ไทยได้กำหนดความหมายของ “ผู้สร้างสรรค์” ไว้ในมาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 โดยบัญญัติว่า ผู้สร้างสรรค์หมายถึง “ผู้ทำหรือผู้ก่อให้เกิดงานสร้างสรรค์อย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัตินี้” การบัญญัติดังกล่าวสะท้อนแนวคิดพื้นฐานของกฎหมาย

ลิขสิทธิ์ที่ถือว่าบุคคลผู้ก่อให้เกิดผลงานสร้างสรรค์ย่อมเป็นผู้มีสิทธิในผลงานนั้นในฐานะผู้สร้างสรรค์ ทั้งนี้ งานอันมีลิขสิทธิ์ตามกฎหมายไทยครอบคลุมงานหลายประเภท เช่น งานวรรณกรรม งานนาฏกรรม งานศิลปกรรม งานดนตรีกรรม งานภาพยนตร์ งานบันทึกเสียง และงานโปรแกรมคอมพิวเตอร์ เป็นต้น (พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537, 2537)

ประการที่สอง ในเรื่องการได้มาซึ่งลิขสิทธิ์ กฎหมายลิขสิทธิ์ของประเทศไทยยึดหลักการสำคัญว่า ลิขสิทธิ์ย่อมเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติทันทีเมื่อมีการสร้างสรรค์ผลงาน โดยไม่จำเป็นต้องจดทะเบียนหรือปฏิบัติตามพิธีการใด ๆ ทั้งนี้ ตามมาตรา 8 แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 บัญญัติว่า ผู้สร้างสรรค์ย่อมเป็นผู้มีลิขสิทธิ์ในงานที่ตนได้สร้างขึ้น หลักการดังกล่าวสะท้อนแนวคิดพื้นฐานของกฎหมายลิขสิทธิ์ที่ให้ความสำคัญกับการคุ้มครองผลงานอันเกิดจากความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ และมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการสร้างสรรค์ผลงานทางวรรณกรรม ศิลปกรรม และวิทยาการในสังคม นอกจากนี้ หลักการดังกล่าวยังสอดคล้องกับหลักการใน อนุสัญญาเบิร์นเพื่อการคุ้มครองงานวรรณกรรมและศิลปกรรม (Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works) ซึ่งกำหนดหลักการสำคัญเกี่ยวกับการคุ้มครองลิขสิทธิ์ว่า การคุ้มครองลิขสิทธิ์ย่อมเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติทันทีเมื่อมีการสร้างสรรค์ผลงาน โดยไม่จำเป็นต้องมีการจดทะเบียนหรือปฏิบัติตามพิธีการใด ๆ หลักการดังกล่าวจึงเป็นมาตรฐานสำคัญของระบบกฎหมายลิขสิทธิ์ในระดับระหว่างประเทศ และได้รับการนำมาปรับใช้ในระบบกฎหมายลิขสิทธิ์ของประเทศไทยด้วย (ไชยยศ เหมะรัชตะ, 2563); (ศุภชัย ตั้งวงศ์ศิริ, 2564)

ประการที่สาม แม้ว่ากฎหมายลิขสิทธิ์ไทยจะกำหนดให้ผู้สร้างสรรค์เป็นผู้มีลิขสิทธิ์ในผลงานของตน แต่กฎหมายก็ได้กำหนดข้อยกเว้นในบางกรณีที่สิทธิในงานอาจตกเป็นของบุคคลอื่น เช่น กรณีงานที่สร้างขึ้นในฐานะลูกจ้าง หรือกรณีงานที่ทำขึ้นตามสัญญาจ้างทำของ โดยมาตรา 9 และมาตรา 10 แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 กำหนดว่า หากผู้สร้างสรรค์สร้างงานขึ้นในฐานะลูกจ้าง ลิขสิทธิ์ในงานนั้นย่อมตกเป็นของนายจ้าง เว้นแต่จะมีข้อตกลงเป็นอย่างอื่น เช่นเดียวกับกรณีงานที่ทำขึ้นตามสัญญาจ้างทำของ ซึ่งสิทธิอาจตกเป็นของผู้ว่าจ้างตามข้อตกลงของคู่สัญญา หลักการดังกล่าวสะท้อนถึงความพยายามของกฎหมายในการสร้างความสมดุลระหว่างการคุ้มครองผู้สร้างสรรค์กับความเป็นธรรมในความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและสังคม (ศุภชัย ตั้งวงศ์ศิริ, 2564)

ประการที่สี่ กฎหมายลิขสิทธิ์ไทยยังให้ความสำคัญกับสิทธิของผู้สร้างสรรค์ในสองมิติ ได้แก่ สิทธิทางเศรษฐกิจ (Economic Rights) และสิทธิทางศีลธรรม (Moral Rights) โดยสิทธิทางเศรษฐกิจเป็นสิทธิแต่เพียงผู้เดียวของเจ้าของลิขสิทธิ์ในการทำซ้ำ ดัดแปลง เผยแพร่ต่อสาธารณชน หรือให้เช่างานอันมีลิขสิทธิ์ ขณะที่สิทธิทางศีลธรรมเป็นสิทธิของผู้สร้างสรรค์ในการแสดงตนว่าเป็นผู้สร้างสรรค์และคัดค้านการบิดเบือนหรือดัดแปลงผลงานที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อชื่อเสียงของตน (สุธรรม อยู่ในธรรม, 2561)

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณากรอบกฎหมายลิขสิทธิ์ไทยในบริบทของการพัฒนาเทคโนโลยีสมัยใหม่ พบว่ากฎหมายลิขสิทธิ์ไทยถูกออกแบบขึ้นบนสมมติฐานสำคัญว่าผู้สร้างสรรค์ต้องเป็นมนุษย์ผู้ใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการสร้างผลงาน ดังนั้น ในกรณีที่ผลงานถูกสร้างขึ้นโดยระบบปัญญาประดิษฐ์อัตโนมัติหรือมีบทบาทของมนุษย์เพียงเล็กน้อย จึงเกิดคำถามสำคัญในทางกฎหมายว่า บุคคลใดควรได้รับการยอมรับในฐานะผู้สร้างสรรค์ของผลงานดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นผู้พัฒนาโปรแกรมปัญญาประดิษฐ์ ผู้ใช้ระบบ หรือบุคคลที่กำหนดข้อมูลให้แก่ระบบ (กิตติสุรณ สังขสุวรรณ, 2567)

ด้วยเหตุนี้ แม้ว่าการออกแบบกฎหมายลิขสิทธิ์ไทยจะกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับสถานะผู้สร้างสรรค์ไว้อย่างชัดเจนในบริบทของการสร้างสรรค์ผลงานโดยมนุษย์ แต่กฎหมายดังกล่าวยังคงมีข้อจำกัดในการรองรับการสร้างสรรค์ผลงานโดยปัญญาประดิษฐ์ ซึ่งอาจก่อให้เกิดช่องว่างทางกฎหมาย (legal gap) ในการกำหนดสถานะของผู้สร้างสรรค์และการจัดสรรสิทธิในผลงานที่เกิดจากเทคโนโลยีดังกล่าว (เจริญเดช ขุนทอง, 2566) ดังนั้น

การศึกษาและวิเคราะห์กรอบกฎหมายลิขสิทธิ์ไทยเกี่ยวกับสถานะผู้สร้างสรรค์จึงมีความสำคัญต่อการพัฒนากฎหมายให้สอดคล้องกับบริบทของการสร้างสรรค์ผลงานในยุคปัญญาประดิษฐ์ต่อไป

ปัญหาทางกฎหมายของ AI-Generated Works ในประเทศไทย

การพัฒนาเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) โดยเฉพาะระบบปัญญาประดิษฐ์เชิงกำเนิด (Generative AI) ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานในหลากหลายสาขา เช่น งานศิลปะ ดนตรี วรรณกรรม และเนื้อหาดิจิทัลต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม ความสามารถของปัญญาประดิษฐ์ในการสร้างผลงานที่มีลักษณะสร้างสรรค์ได้โดยอัตโนมัติได้ก่อให้เกิดปัญหาทางกฎหมายในระบบกฎหมายลิขสิทธิ์ โดยเฉพาะในบริบทของประเทศไทย ซึ่งกฎหมายลิขสิทธิ์ยังมีได้มีบทบัญญัติที่รองรับผลงานที่สร้างโดยปัญญาประดิษฐ์โดยเฉพาะ ส่งผลให้เกิดข้อถกเถียงเกี่ยวกับการกำหนดสถานะทางกฎหมายของผลงานดังกล่าวและสิทธิของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานด้วยปัญญาประดิษฐ์ (เจริญเดช ขุนทอง, 2566)

1. ปัญหาการกำหนดสถานะผู้สร้างสรรค์ ปัญหาสำคัญของผลงานที่สร้างโดยปัญญาประดิษฐ์ คือ การกำหนดสถานะของ “ผู้สร้างสรรค์” ตามกฎหมายลิขสิทธิ์ไทย เนื่องจากพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 กำหนดให้ผู้สร้างสรรค์เป็นผู้ทำหรือผู้ก่อให้เกิดงานสร้างสรรค์ ซึ่งโดยนัยของกฎหมายหมายถึงบุคคลที่ใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการสร้างผลงาน อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่ผลงานถูกสร้างขึ้นโดยระบบปัญญาประดิษฐ์โดยอัตโนมัติหรือมีการมีส่วนร่วมของมนุษย์เพียงเล็กน้อย จึงเกิดคำถามว่าใครควรได้รับการยอมรับในฐานะผู้สร้างสรรค์ของผลงานดังกล่าว เช่น ผู้พัฒนาโปรแกรมปัญญาประดิษฐ์ ผู้ใช้ระบบปัญญาประดิษฐ์ หรือบุคคลที่กำหนดข้อมูลและคำสั่งให้แก่ระบบ (กิตสุธธ สันขสุวรรณ, 2567) ในหลายประเทศ ระบบกฎหมายลิขสิทธิ์ยังคงยึดหลักการพื้นฐานที่ว่า “ผู้สร้างสรรค์” ต้องเป็นมนุษย์หรือบุคคลธรรมดาที่ใช้ความคิดริเริ่มและความพยายามทางปัญญาในการสร้างผลงาน ดังนั้น ในกรณีที่ผลงานถูกสร้างขึ้นโดยระบบปัญญาประดิษฐ์โดยปราศจากการมีส่วนร่วมของมนุษย์อย่างมีนัยสำคัญ ผลงานดังกล่าวอาจไม่สามารถได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายลิขสิทธิ์ได้ เนื่องจากไม่สามารถระบุผู้สร้างสรรค์ที่เป็นมนุษย์ได้อย่างชัดเจน ปัญหาดังกล่าวจึงก่อให้เกิดข้อถกเถียงในทางวิชาการและทางกฎหมายเกี่ยวกับความจำเป็นในการปรับปรุงกฎหมายลิขสิทธิ์เพื่อรองรับ การสร้างสรรค์ผลงานโดยปัญญาประดิษฐ์ในอนาคต (กิตสุธธ สันขสุวรรณ, 2567); (เจริญเดช ขุนทอง, 2566)

2. ปัญหาการได้มาซึ่งลิขสิทธิ์ ในผลงานที่ถูกสร้างขึ้นโดยระบบปัญญาประดิษฐ์ ทั้งนี้ เนื่องจากระบบกฎหมายลิขสิทธิ์ของประเทศไทยกำหนดหลักการสำคัญว่า ลิขสิทธิ์เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติทันทีเมื่อมีการสร้างสรรค์ผลงาน โดยไม่จำเป็นต้องจดทะเบียน อย่างไรก็ตาม หลักการดังกล่าวตั้งอยู่บนสมมติฐานสำคัญว่าผลงานต้องเกิดจากความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ผู้เป็นผู้สร้างสรรค์ เมื่อพิจารณาในกรณีที่ผลงานถูกสร้างขึ้นโดยระบบปัญญาประดิษฐ์ซึ่งสามารถประมวลผลข้อมูลและสร้างเนื้อหาใหม่ได้โดยอัตโนมัติ จึงก่อให้เกิดคำถามสำคัญในทางกฎหมายว่า ผลงานที่เกิดจากกระบวนการทำงานของระบบปัญญาประดิษฐ์จะถือเป็น “งานอันมีลิขสิทธิ์” ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 หรือไม่ โดยเฉพาะในกรณีที่ไม่สามารถระบุบุคคลผู้สร้างสรรค์ได้อย่างชัดเจน เนื่องจากกฎหมายลิขสิทธิ์โดยหลักการถือว่าผู้สร้างสรรค์ต้องเป็นบุคคลผู้ริเริ่มและความพยายามทางปัญญาในการสร้างผลงาน หากผลงานดังกล่าวไม่ได้เกิดจากกิจกรรมทางสติปัญญาของมนุษย์โดยตรง จึงอาจไม่เข้าองค์ประกอบของงานอันมีลิขสิทธิ์ตามกฎหมาย ปัญหาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดของกรอบกฎหมายลิขสิทธิ์ไทยที่ถูกออกแบบขึ้นภายใต้สมมติฐานว่าการสร้างสรรค์ผลงานเป็นกิจกรรมของมนุษย์ ส่งผลให้เกิดความไม่แน่นอนทางกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองผลงานที่สร้างโดยปัญญาประดิษฐ์ และอาจก่อให้เกิดช่องว่างในการคุ้มครองสิทธิของบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนา การออกแบบ หรือการใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ในการสร้างสรรค์ผลงาน (ไชยยศ เหมะรัชตะ, 2563)

3. ปัญหาสิทธิทางศีลธรรมของผู้สร้างสรรค์ ในบริบทของการสร้างสรรค์ผลงานโดยปัญญาประดิษฐ์ คือ ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสิทธิทางศีลธรรมของผู้สร้างสรรค์ (Moral Rights) ซึ่งเป็นสิทธิที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับบุคลิกภาพและเกียรติคุณของผู้สร้างสรรค์ ตามหลักการของกฎหมายลิขสิทธิ์ ผู้สร้างสรรค์ย่อมมีสิทธิในการแสดงตนว่าเป็นผู้สร้างสรรค์ของผลงาน (right of attribution) และมีสิทธิในการคัดค้านการดัดแปลง แก้ไข หรือบิดเบือนผลงานในลักษณะที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อชื่อเสียงหรือเกียรติคุณของตน (right of integrity) สิทธิทางศีลธรรมดังกล่าวมีลักษณะเป็นสิทธิที่ผูกพันกับตัวบุคคลของผู้สร้างสรรค์ และสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างผลงานสร้างสรรค์กับบุคลิกภาพของผู้สร้างสรรค์เอง

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาในกรณีของผลงานที่ถูกสร้างขึ้นโดยระบบปัญญาประดิษฐ์ ซึ่งอาจเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติหรือมีการมีส่วนร่วมของมนุษย์เพียงเล็กน้อย จึงก่อให้เกิดคำถามสำคัญในทางกฎหมายว่า หากไม่มีผู้สร้างสรรค์ที่เป็นมนุษย์โดยตรง สิทธิทางศีลธรรมดังกล่าวจะตกอยู่กับบุคคลใด หรือควรมีการกำหนดหลักเกณฑ์ทางกฎหมายรูปแบบใหม่เพื่อรองรับสถานการณ์ดังกล่าว ปัญหานี้สะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดของระบบกฎหมายลิขสิทธิ์ที่ถูกออกแบบขึ้นบนสมมติฐานว่าผู้สร้างสรรค์ต้องเป็นมนุษย์ และยังไม่สามารถรองรับบทบาทของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ในการสร้างสรรค์ผลงานได้อย่างชัดเจน ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องพิจารณาศึกษาและพัฒนาหลักเกณฑ์ทางกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิทางศีลธรรมของผู้สร้างสรรค์ในบริบทของผลงานที่สร้างโดยปัญญาประดิษฐ์ เพื่อให้สอดคล้องกับพัฒนาการของเทคโนโลยีและรูปแบบการสร้างสรรค์ผลงานในยุคดิจิทัล (สุธรรม อยู่ในธรรม, 2561)

4. ปัญหาการละเมิดลิขสิทธิ์จากการใช้ข้อมูลฝึกปัญญาประดิษฐ์ ในบริบทของการพัฒนาเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ คือ ปัญหาการละเมิดลิขสิทธิ์ที่อาจเกิดขึ้นจากกระบวนการฝึกระบบปัญญาประดิษฐ์ (AI Training) เนื่องจากการพัฒนาและฝึกระบบปัญญาประดิษฐ์ โดยเฉพาะระบบปัญญาประดิษฐ์เชิงกำเนิด จำเป็นต้องอาศัยข้อมูลจำนวนมากเพื่อให้ระบบสามารถเรียนรู้รูปแบบของข้อมูลและพัฒนาความสามารถในการสร้างเนื้อหาใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม ข้อมูลที่นำมาใช้ในการฝึกระบบปัญญาประดิษฐ์ดังกล่าวอาจรวมถึงผลงานที่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายลิขสิทธิ์ เช่น หนังสือ บทความ ภาพถ่าย งานศิลปกรรม หรือเนื้อหาดิจิทัลประเภทต่าง ๆ หากมีการนำผลงานเหล่านี้มาใช้โดยไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์ ย่อมอาจก่อให้เกิดปัญหาการละเมิดลิขสิทธิ์ตามกฎหมายได้

นอกจากนี้ ผลงานที่ถูกสร้างขึ้นโดยระบบปัญญาประดิษฐ์ภายหลังการฝึกด้วยข้อมูลดังกล่าว อาจมีลักษณะคล้ายคลึงกับผลงานที่มีลิขสิทธิ์อยู่ก่อนแล้ว ไม่ว่าจะในด้านรูปแบบ โครงสร้าง หรือองค์ประกอบของเนื้อหา ซึ่งอาจนำไปสู่ข้อพิพาททางกฎหมายเกี่ยวกับการละเมิดลิขสิทธิ์ในอนาคต โดยเฉพาะในกรณีที่ไม่สามารถแยกแยะได้อย่างชัดเจนว่าผลงานที่สร้างขึ้นโดยปัญญาประดิษฐ์เป็นการสร้างสรรค์ใหม่โดยอิสระ หรือเป็นการดัดแปลงหรือทำซ้ำจากผลงานที่มีลิขสิทธิ์อยู่ก่อนแล้ว ปัญหาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความท้าทายของระบบกฎหมายลิขสิทธิ์ในยุคดิจิทัล ซึ่งจำเป็นต้องพิจารณาปรับปรุงหลักเกณฑ์ทางกฎหมายให้สามารถรองรับการใช้ข้อมูลในการพัฒนาเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ได้อย่างเหมาะสม และสร้างสมดุลระหว่างการคุ้มครองสิทธิของเจ้าของลิขสิทธิ์กับการส่งเสริมการพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมของสังคม (เจริญเดช ขุนทอง, 2566)

5. ปัญหาช่องว่างของกฎหมายลิขสิทธิ์ไทย แม้ว่ากฎหมายลิขสิทธิ์ของประเทศไทยจะกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับผู้สร้างสรรค์และการได้มาซึ่งลิขสิทธิ์ไว้อย่างชัดเจนภายใต้พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 อย่างไรก็ตาม โครงสร้างของกฎหมายดังกล่าวถูกพัฒนาขึ้นภายใต้สมมติฐานพื้นฐานว่าการสร้างสรรค์ผลงานเป็นกิจกรรมที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์เป็นสำคัญ เมื่อเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์สามารถสร้างผลงานในลักษณะต่าง ๆ ได้โดยอัตโนมัติหรือกึ่งอัตโนมัติ จึงก่อให้เกิดคำถามสำคัญในทางกฎหมายเกี่ยวกับการกำหนดสถานะของผู้สร้างสรรค์และการจัดสรรสิทธิในผลงานที่เกิดจากระบบปัญญาประดิษฐ์ ในกรณีที่ผลงานถูกสร้างขึ้นโดยระบบปัญญาประดิษฐ์โดยปราศจากการมีส่วนร่วมของมนุษย์อย่างมีนัยสำคัญ อาจทำให้เกิดความไม่แน่นอนทางกฎหมาย

ว่า ผลงานดังกล่าวจะถือเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ตามกฎหมายหรือไม่ และบุคคลใดควรได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้มีสิทธิในผลงานนั้น ปัญหาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดของกรอบกฎหมายลิขสิทธิ์ที่ยังไม่สามารถรองรับรูปแบบการสร้างสรรคผลงานที่เกิดจากเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ได้อย่างชัดเจน

ดังนั้น การพัฒนาเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์จึงทำให้เกิดช่องว่างทางกฎหมายในการกำหนดสถานะของผู้สร้างสรรค์และการคุ้มครองผลงานที่สร้างขึ้นโดยระบบอัตโนมัติ ซึ่งจำเป็นต้องมีการศึกษาและพัฒนาหลักเกณฑ์ทางกฎหมายเพิ่มเติม เพื่อให้ระบบกฎหมายลิขสิทธิ์สามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับพัฒนาการของเทคโนโลยีดิจิทัล และยังคงสามารถทำหน้าที่ส่งเสริมการสร้างสรรคและการพัฒนานวัตกรรมของสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ (World Intellectual Property Organization (WIPO), 2016); (Ricketson, S. & Ginsburg, J. C., 2006)

สรุป

การพัฒนาเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ โดยเฉพาะปัญญาประดิษฐ์เชิงกำเนิด ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อรูปแบบการสร้างสรรคผลงานในยุคดิจิทัลอย่างมีนัยสำคัญ เนื่องจากระบบสามารถผลิตผลงานได้โดยอัตโนมัติ ซึ่งแตกต่างจากสมมติฐานพื้นฐานของกฎหมายลิขสิทธิ์ที่ถือว่าการสร้างสรรค์เป็นกิจกรรมของมนุษย์ จากการศึกษาวิเคราะห์พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 พบว่า บทบัญญัติมาตรา 4 ซึ่งกำหนดความหมายของ “ผู้สร้างสรรค์” ว่าเป็นผู้ทำหรือผู้ก่อให้เกิดงานสร้างสรรค์ มีลักษณะยึดโยงกับบุคคลผู้ใช้ความคิดสร้างสรรค์โดยตรง และมาตรา 8 ที่กำหนดให้ผู้สร้างสรรค์เป็นผู้มีลิขสิทธิ์ ย่อมตั้งอยู่บนสมมติฐานเดียวกัน ส่งผลให้ไม่สามารถรองรับผลงานที่สร้างโดยปัญญาประดิษฐ์ได้อย่างชัดเจน เนื่องจากไม่สามารถระบุ “ผู้สร้างสรรค์” ตามความหมายของกฎหมายได้ในกรณีที่ผลงานเกิดขึ้นโดยปราศจากการมีส่วนร่วมของมนุษย์อย่างมีนัยสำคัญ อันก่อให้เกิดปัญหาทั้งในด้านการกำหนดสถานะผู้สร้างสรรค์ การได้มาซึ่งลิขสิทธิ์ การใช้สิทธิทางศีลธรรม และความเสี่ยงจากการละเมิดลิขสิทธิ์ในการใช้ข้อมูลฝึกอบรม เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับกฎหมายต่างประเทศ พบว่าแนวทางในการกำหนดสถานะผู้สร้างสรรค์มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ โดยกฎหมายลิขสิทธิ์ของสหราชอาณาจักรตาม Copyright, Designs and Patents Act 1988 มาตรา 9(3) ได้กำหนดให้บุคคลที่จัดเตรียมกระบวนการที่จำเป็นในการสร้างงานโดยคอมพิวเตอร์เป็นผู้สร้างสรรค์ ซึ่งเป็นการยอมรับผู้สร้างสรรค์ในลักษณะนิติสมมติ ขณะที่กฎหมายลิขสิทธิ์ของสหรัฐอเมริกาภายใต้ U.S. Copyright Act of 1976 มาตรา 102(a) และแนวคำวินิจฉัยของศาล รวมถึงกฎหมายของออสเตรเลียภายใต้ Copyright Act 1968 ยังคงยึดหลัก “human authorship” อย่างเคร่งครัด โดยกำหนดว่าผลงานที่จะได้รับความคุ้มครองต้องเกิดจากความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ ความแตกต่างดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า กฎหมายลิขสิทธิ์ในระดับสากลยังไม่มีแนวทางที่เป็นเอกภาพในการรองรับผลงานที่สร้างโดยปัญญาประดิษฐ์ อย่างไรก็ตาม แนวทางของสหราชอาณาจักรแสดงให้เห็นถึงความพยายามในการพัฒนากฎหมายให้สอดคล้องกับเทคโนโลยี ขณะที่แนวทางของสหรัฐอเมริกาและออสเตรเลียยังคงรักษาหลักการดั้งเดิมของกฎหมายลิขสิทธิ์ไว้อย่างเคร่งครัด ดังนั้น สำหรับประเทศไทย ซึ่งกฎหมายลิขสิทธิ์ยังคงตั้งอยู่บนสมมติฐานว่าผู้สร้างสรรค์ต้องเป็นมนุษย์และยังไม่มีบทบัญญัติรองรับผลงานที่สร้างโดยปัญญาประดิษฐ์โดยเฉพาะ จึงเห็นควรให้มีการเสนอแก้ไขและปรับปรุงพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 โดยหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับสถานะผู้สร้างสรรค์ให้ชัดเจน โดยอาจนำแนวคิดเชิงเปรียบเทียบจากกฎหมายต่างประเทศมาประกอบการพิจารณา ทั้งในแนวทางที่ยึดโยงกับมนุษย์ และแนวทางที่กำหนดผู้สร้างสรรค์ในลักษณะนิติสมมติ ทั้งนี้ จึงขอเสนอแนะว่า 1) ควรกำหนดหลักเกณฑ์ทางกฎหมายที่ชัดเจนในการระบุผู้มีสิทธิในผลงานที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการของปัญญาประดิษฐ์ โดยพิจารณาจากระดับการมีส่วนร่วมของบุคคล เช่น ผู้พัฒนา ผู้ควบคุมระบบ หรือผู้ใช้ที่กำหนดคำสั่ง เพื่อให้สามารถกำหนดเจ้าของลิขสิทธิ์ได้อย่างเหมาะสมและลดความไม่แน่นอนทางกฎหมาย 2) ควรปรับปรุงบทบัญญัติมาตรา 4 และมาตรา 8 ให้สามารถรองรับรูปแบบการสร้างสรรคผลงานในยุคเทคโนโลยี และ 3) ควรกำหนดกลไกการคุ้มครองในลักษณะเฉพาะ (Sui Generis) สำหรับผลงานที่สร้างโดย

ปัญญาประดิษฐ์ เพื่อคุ้มครองการลงทุนและส่งเสริมการพัฒนานวัตกรรม ควบคู่กับการรักษาสมดุลของหลักการพื้นฐานของกฎหมายลิขสิทธิ์

เอกสารอ้างอิง

- กิตสุรณ สังขสุวรรณ. (2567). ปัญญาประดิษฐ์และผู้สร้างสรรค์ภายใต้กฎหมายลิขสิทธิ์. วารสารกฎหมายนิติพัฒน์ นิต้า, 13(2), 29-52.
- เจริญเดช ขุนทอง. (2566). การคุ้มครองงานที่ถูกสร้างโดยปัญญาประดิษฐ์. ใน วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ไชยยศ เหมะรัชตะ. (2563). กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537. (2537). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 111 ตอนที่ 54 ก หน้า 1 (21 ธันวาคม 2537).
- ศุภชัย ตังวงศ์ศิริ. (2564). กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน.
- สุธรรม อยู่ในธรรม. (2561). คำอธิบายกฎหมายลิขสิทธิ์. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน.
- Abbott, R. (2020). *The Reasonable Robot: Artificial Intelligence and the Law*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ginsburg, J. C. & Budiardjo, L. A. . (2019). Authors and Machines. *Berkeley Technology Law Journal*, 34(2), 343-404.
- Ricketson, S. & Ginsburg, J. C. (2006). *International Copyright and Neighbouring Rights*: Oxford University Press. Oxford: <https://doi.org/10.1093/oso/9780198801986.001.0001>.
- World Intellectual Property Organization (WIPO). (2016). *Understanding Copyright and Related Rights*. Geneva: WIPO.
- World Intellectual Property Organization (WIPO). (2019). *WIPO Technology Trends 2019: Artificial Intelligence*. Geneva: WIPO.